

0232 ლიტერატურა და ლინგვისტიკა LITERATURE AND LINGUISTICS

სოფისტები - პროფესიონალი მასწავლებლები

ვერა წერეთელი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E-mail: vera.zereteli@atsu.edu.ge

მანანა ნიკოლაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

E-mail: manana.nikoladze@gmail.com

რეზიუმე

სოფისტები იყვნენ პროფესიონალი მასწავლებლები, რომლებიც, ძირითადად, მოდიოდნენ მცირე აზიის ბერძნული კოლონიებიდან და იტალიის იმ ნაწილიდან, რომელიც Magna Graecia სახელწოდებითაა არის ცნობილი. ისინი ცდილობდნენ ადამიანებისათვის ესწავლებათ, თუ როგორ გამხდარიყვნენ თავიანთი ქვეყნის წარჩინებული მოქალაქეები. სოკრატემ, პლატონმა და არისტოტელემ სოფისტური მოძღვრების ნაკლოვანი მხარეები მწვავედ გააკრიტიკეს, მაგრამ სწავლების სოფისტურმა მეთოდებმა ღრმა კვალი დატოვეს საღმრთედლო პრაქტიკაში.

საკვანძო სიტყვები: სოფისტები, ლოგიკური ამოცანები, სოფისტური მოძღვრება.

სოფისტების სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსვლამ რევოლუცია მოახდინა აღზრდა-განათლების სფეროში. სოფისტები იყვნენ პროფესიონალი მასწავლებლები, რომლებიც, ძირითადად, მოდიოდნენ მცირე აზიის ბერძნული კოლონიებიდან და იტალიის იმ ნაწილიდან, რომელიც Magna Graecia სახელწოდებითაა არის ცნობილი. ისინი ცდილობდნენ ადამიანებისათვის ესწავლებინათ, თუ როგორ გამხდარიყვნენ თავიანთი ქვეყნის წარჩინებული მოქალაქეები.

სოფისტები ასწავლიდნენ ასტრონომიას, გეომეტრიას, არითმეტიკას, გრამატიკასა და ლიტერატურას; მზად იყვნენ ნებისმიერ კითხვაზე პასუხი გაეცათ და დამახსოვრების ისეთი სისტემა ჰქონდათ შემუშავებული, რომ ორმოცდაათსიტყვიანი ჯაჭვი ერთხელ რომ მოესმინათ, შეეძლოთ მისი გამეორება. მათი საყვარელი საგანი იყო მათემატიკა, განსაკუთრებით კი, გეომეტრია. მოდაში შემოვიდა მათი საზროვნო, ლოგიკური ამოცანები და მათი ამოხსნის გზები, რომლებიც ევკლიდემ თავის ტრაქტატში გააერთიანა. ისინი ასწავლიდნენ გეოგრაფიასა და ისტორიას, თუმცა ყველაზე პოპულარული მაინც იყო რიტორიკის შესწავლა. როგორც აღვნიშნეთ, ამ პერიოდში ადამიანი ცდილობდა ადგილი დაემკვიდრებინა სამყაროში და რადგანაც პოლიტიკა და სასამართლო ცნობადობის მიღწევის იოლი გზა იყო, ორატორულ ხელოვნებას სულ უფრო და უფრო მეტი ადამიანი ეუფლებოდა (შდრ. უატსონი 2001: 139-161). სოფისტები ასწავლიდნენ ხალხს, როგორ შეემკოთ მათი გამოსვლები მაღალფარდოვანი ფრაზეოლოგიით, როგორ ემოქმედათ აუდიტორიის გრძნობებზე და, რაც მთავარია, როგორ ეკამათათ სხვადასხვა საკითხზე.

სოფისტები რეგულარულ გაკვეთილებს ატარებდნენ რიტორიკაში. ფასი დამოკიდებული იყო კურსის ხანგრძლივობაზე. სოფისტი მასწავლებლები სტუდენტებს აძლევდნენ გარანტიას, რომ კურსის დასრულების შემდგომ მოიგებდნენ ნებისმიერ სასამართლო პროცესს. ისინი ქალაქიდან ქალაქში ლექციებს უკითხავდნენ მათ, ვისაც შეეძლო სწავლის საფასურის გადახდა. თანხა მაღალიც იყო (უატერფილდი 2000: 203-205). მაგალითად, არისტიპუსი ათას დრაქმას ითხოვდა ჩატარებული ლექციების კურსის სანაცვლოდ; ისოკრატესიც ამავე თანხას იღებდა. ცნობილია ფაქტი, რომ როდესაც დემოსთენესმა მას 200 დრაქმა შესთავაზა მთელი კურსის მეხუთედი ნაწილის მოსასმენად, ისოკრატესმა უპასუხა: „მე ვერ დავყოფ ჩემს სალექციო კურსს ნაწილებად!“ (პლუტ. ორატ. ცხოვრ. X, 4). ზოგი ღარიბი სტუდენტი მთელ ღამეს ათევდა მუშაობაში, მაგალითად, წისქვილში, იმისათვის, რომ შეეგროვებინათ თანხა და დილით სოფისტების ლექციებს დასწრებოდნენ.

ყველა პროფესიონალი სოფისტისაგან განსხვავებით, სოკრატე არ იღებდა გასამრჯელოს ჩატარებული გაკვეთილების სანაცვლოდ. ამან ის სიღარიბემდე მიიყვანა. მიუხედავად ამისა, იგი აგრძელებდა პედაგოგიურ მოღვაწეობას. სოკრატე ხშირად შეაჩერებდა გამგელებს და დაუწყებდა რაღაც პრობლემაზე დისკუსიას. სოკრატემ განავითარა სწავლების მისეული - „დიალექტური“ მეთოდ. მეთოდის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ სტუდენტი იმავე ენერგიას ხარჯავს, რასაც მასწავლებელი (იხ. ბრიკჰაუსი 2000: 54-68). ანუ მასწავლებელი მოსწავლეებს უსვამს უამრავ შეკითხვას და ცდილობს, თავად მიიყვანოს ისინი სწორ პასუხამდე. სოკრატე ფიქრობდა, რომ მას საღმრთო მისია ჰქონდა დაკისრებული – ადამიანთათვის გონება გაენათებიან და ისინი სწორი აზროვნებისაკენ წაეყვანა. პრაქტიკულად, ყველაფერი, რაც ჩვენ მის შესახებ ვიცით, არის მისი ორი მოწაფის - ქსენოფონისა და პლატონის დამსახურება. ისინი სოკრატეს ზეგავლენას განიცდიდნენ. ისოკრატესმა, გორგიასის მოწაფემ, დააარსა პოლიტიკური რიტორიკის სკოლა, სადაც პოლიტიკური ფილოსოფია წამყვანი დარგი იყო, მაშინ როცა პლატონი ათენში დაბრუნდა და დააარსა აკადემია (მიჩელინი 2003: 8-15).

პლატონი მისი სიცოცხლის ბოლო 40 წლის განმავლობაში თავის საკუთარ სახლში უტარებდა ლექციებს მოსწავლეებს აკადემუსის ტყეში. პლატონის გარდაცვალების შემდგომ (ძვ.წ.ა. 347 წ.), მისმა მძიმევილმა სპეუსიპუსმა მემკვიდრეობით მიიღო მისი მამული, რომელიც შემდგომ მან დაუტოვა საკუთარ მოსწავლეებს. ლიცეუმში იყო არისტოტელეს მიმდევრების თავშეყრის ადგილი, რომელიც ასევე კერძო საკუთრებას წარმოადგენდა. ეპიკურელთა სკოლამ დაიწყო ფუნქციონირება ეპიკურესის ბაღში, რომელიც ფილოსოფოსთა ერთ-ერთ მიმდევარს ეკუთვნოდა გარკვეული პერიოდის მანძილზე (საიდი 1999: 79-96). როგორც ჩანს, მხოლოდ სტოიკოსებს არ გააჩნდათ კერძო საკუთრება. ეს სკოლები საერთო სამშოს წარმოადგენდა და მათ ჰქონდათ ერთი საერთო მიზანი: ცოდნის შეძენა და გადაცემა სტუდენტებისათვის. ამ სკოლებში მოდიოდნენ მოსწავლეები საბერძნეთის ყველა კუთხიდან უმაღლესი განათლების მისაღებად. მათი წყალობით, ათენი ინარჩუნებდა, სულ მცირე, ქრისტესშობამდე ფილოსოფიური აზროვნების ცენტრის ფუნქციას.

რეგულარული სოფისტური სკოლები ძვ.წ.ა. IV საუკუნეში ჩამოყალიბდა ორ დიდ გიმნასიონში. ერთის ხელმძღვანელი იყო პლატონი, მეორის – არისტოტელე, პლატონის მოსწავლე. მანამდე სოფისტები უტარებდნენ მოსწავლეებს გაკვეთილებს იქ, სადაც სწავლამოწყურებულ ახალგაზრდებს ნახავდნენ ერთად შეკრებილს. გასაოცარ ენთუზიაზმს ანთებდნენ ისინი ახალგაზრდებში. მათი გავლენით უსაქმურმა ახალგაზრდებმა ქვიშაში გეომეტრიული ფიგურების ხატვა დაიწყეს. მოსწავლეები იმდენად მოიხიბლენ სოფისტთა გაკვეთილებით, რომ მათ მიჰყვებოდნენ სხვადასხვა ქალაქებში. ახალგაზრდობასთან ერთად, ზრდასრული ხალხიც აიყოლიეს სოფისტებმა. „გადმოცემის თანახმად, დიდმა პერიკლესმა ნახევარი დღე გაატარა ერთ-ერთ მასწავლებელთან დებატებში ერთი უბედური შემთხვევის განხილვისას: ცხენი ემსხვერპლა გასროლილ შუბს და გაჩნდა შეკითხვა: ვინ იყო დამნაშავე? - შუბი, ადამიანი, რომელმაც ის ისროლა, თუ რბოლის ზედამხედველი?“ (რობინსონი 1933: 145).

წიგნების კითხვა პოპულარული გახდა ხალხში. პლატონი თვლიდა, რომ ფილოსოფოსთა შრომები ხელმისაწვდომი უნდა ყოფილიყო ყველასათვის, ამიტომ ხდებოდა წიგნების გადაწერა სპეციალურად ეგვიპტიდან შემოტანილ პაპირუსებზე (კენიონი 1932: 33-78).

სოფისტებისაგან გამორჩეული იყო პროტაგორასი ადებერადან (ძვ.წ.ა. 480-410 წწ.). ის თავის თავს უწოდებდა „ღირსების“ მასწავლებელს და ამ ღირსებაში გულისხმობდა არა მორალს, არამედ იმ თვისებებს, რომელიც ადამიანს საშუალებას მისცემდა საზოგადოებაში ღირსეული ადგილი დაემკვიდრებინა. იგი 40 წლის განმავლობაში მოგზაურობდა მთელს საბერძნეთში, კარგა ხნით ცხოვრობდა ათენში და დიდი პოპულარობა მოიპოვა თავისი ლექციებით. პლატონი, მუიხედავად იმისა, რომ სოფისტების პრინციპებს ეწინააღმდეგებოდა, პროტაგორასს ყველგან დიდი პატივისცემით მოიხსენიებდა და ნათლად აღწერდა, თუ რა ვნებათაღელვას იწვევდა მისი ყოველი გამოჩენა ათენელ ახალგაზრდებში. სოკრატე

გადმოგვცემს, ერთ დილას ჰიპოკრატემ როგორ მიუბრახუნა კარზე, შევარდა შიგნით და ყვიროდა ბოლო ხმაზე: „პროტაგორასი ჩამოვიდა“ (პლატ. პროტ. 310, 315). ჰიპოკრატემ სოკრატე წაიყვანა მასთან შესახვედრად. როცა მივიდნენ კალიასის სახლში, სადაც იმყოფებოდა პროტაგორასი, იქ დახვდათ მოწაფეთა ბრბო, უმეტესად უცხოელები ანუ ის ხალხი, რომელიც პროტაგორასს დაყვებოდა ერთი ქალაქიდან მეორეში. აქვე იყვნენ ცნობილი ათენელები: კრიტიასი, ალკიბიადესი და პერიკლესის ორი ვაჟი, პროდიკუსი კეოსიდან, ევენოსი პაროსიდან, და ჰიპიასი ელისიდან (დობსონი 1932: 51).

სოფისტების სწავლებას ცუდი მხარეებიც ჰქონდა (შდრ. უათერფილდი 2000: 67–68). მათ ხალხს ჩამოუყალიბეს ზედაპირული ცოდნის მიღების სურვილი. სოფისტების გავლენის ქვეშ მოქცეული პოლიტიკოსები თავგამოდებით ამტკიცებდნენ იმას, რაც შესაძლოა, არ ყოფილიყო მართალი და ამ მეთოდების გამოყენებას ისინი ამართლებდნენ ეროვნული ინტერესებით. სოფისტები ძალიან ბევრს მსჯელობდნენ მორალზე, ცდილობდნენ პასუხი გაეცათ შეკითხვაზე: როგორ უნდა იპოვოს ადამიანმა ბედნიერება? ზოგი ამბობდა, ინსტიტუტებს უნდა მიჰყევსო, სხვანი - კარგი ცხოვრებით უნდა იცხოვროსო. რა არის კარგი ცხოვრება? ნიშნავს ეს - საზოგადოებრივი წესების დაცვას? თუ ის უნდა აკეთოს ინდივიდმა, რასაც თავად თვლის სწორად? კამათი ამ საკითხებზე ყოველთვის იყო მწვავე და არგუმენტირებული.

სოფისტურ შეხედულებებზე დაყრდნობით, ცნობილმა ორატორმა ისოკრატესმა ჩამოაყალიბა ἔγκυκλιος παιδεία-ის („წრიული“ ანუ „ზოგადი აღზრდა“) კონცეფცია (გორდეზიანი 2007 : 235). აქედან წარმოიქმნა ტერმინი ენციკლოპედია და საფუძველი ჩაეყარა საცნობარო ლიტერატურის შექმნას, რაც მიზნად ისახავდა საზოგადოებაში ზოგადი განათლების დონის ამაღლებას.

უნდა ითქვას, რომ სოფისტებმა თითქოს ხასიათი შეუცვალეს ბერძნებს. მათში ჩაკლეს სახელმწიფოსათვის თავდადების სურვილი. ხალხმა პირადი ინტერესები წამოსწია სახელმწიფო ინტერესების წინ. ათენელებიც კი გაზარმაცდნენ და უკვე ერჩივნათ დაქირავებულ მეომრებს ებრძოლათ მათ ნაცვლად. მდიდართა სასახლეების ბრწყინვალეობა მეტოქეობას უწევდა საზოგადოებრივი ძეგლების მშენებლობას. ძვ. წ. ა. IV საუკუნე საბერძნეთის ისტორიაში ინტრიგების, შურისძიებებისა და არაკეთილსინდისიერი დიპლომატიის საუკუნეაა ცნობილი. თითოეული კაცი თავად წერდა კანონებს და ის მტკიცე ჯაჭვი, რომლითაც შეკრული იყო მთელი ქალაქ-სახელმწიფო, ნელ-ნელა მოეშვა.

მართალია, სოკრატემ, პლატონმა და არისტოტელემ სოფისტური მოძღვრების ნაკლოვანი მხარეები მწვავედ გააკრიტიკეს, მაგრამ სწავლების სოფისტურმა მეთოდებმა ღრმა კვალი დატოვეს სააღმზრდელო პრაქტიკაში (შდრ. მიჩელინი 2003: 40–50).

ლიტერატურა

1. გორდეზიანი 2007 – გორდეზიანი რ., დანელია მ. (2007). კლასიკური ფილოლოგიის შესავალი. თბილისი: გამომცემლობა „ლოგოსი“.
2. რობინსონი 1933 – Robinson C. E. (1933). *Everyday Life in Ancient Greece*. Oxford: Clarendon Press.
3. ბრიკჰაუსი 2000 – Brickhouse T. Nicholas D Smith. (2000). *The philosophy of Socrates*. Boulder Co: Westview press
4. კენიონი 1932 – Kenyon F. G. (1932). *Books and Readers in Ancient Greece and Rome*. Oxford: The Clarendon Press.
5. მიჩელინი 2003 – Michelini A. N. (2003). *The Rhetoric of Philosophy: Plato as Author*. Boston: Brill
6. უათერფილდი 2000 – Waterfield R. (2000). *The First Philosophers: The Presocratics and Sophists*. Oxford: Oxford University Press.

Sophists -Professional Teachers

Vera Tsereteli, Manana Nikoladze

Abstract

Sophists were professional teachers, who mainly came from Asian Greek colonies and the part of Italy, which is known as Magna Graecia. They tried to teach people how to become outstanding citizens of their country. Socrates, Plato and Aristotle criticized sophistic teaching drawbacks, but sophistic teaching methods had great impact on teaching-nurturing practice.

Key words: Sophists, logical tasks, sophistic learning.